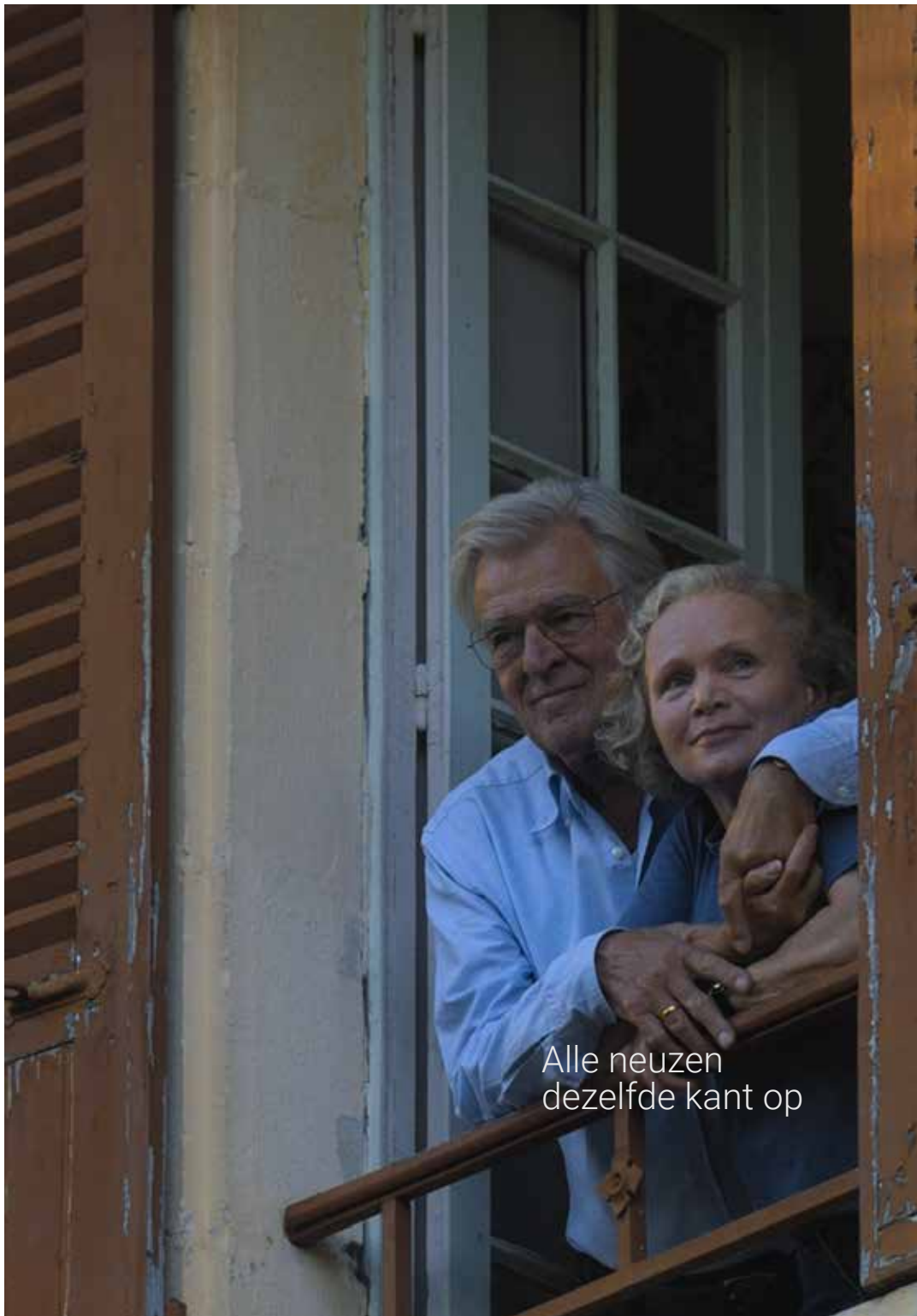

FILM IN OVERIJSEL VIII
buitenbeentjes

FILM
Kennis
centrum

Alle neuzen
dezelfde kant op

I. VOORAF

De laatste jaren zijn enorm veel rapporten, notities, artikelen en brieven verschenen over regionale verschillen en vooral over achterstanden in zogenoemde perifere regionale gebieden. De Raad voor Cultuur, Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, Raad voor het Openbaar Bestuur, Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, Centraal Bureau voor de Statistiek, Centraal Planbureau, Sociaal en Cultureel Planbureau, het Planbureau voor de Leefomgeving, talloze adviesorganen, werkgroepen en commissies en niet te vergeten het Rijk, het IPO, de VNG, alle hebben de laatste paar jaar op papier bijgedragen aan en zich gemengd in de discussie rond de regio. En dit is nog maar een kleine selectie.

Opvallend genoeg is er weinig tegenspraak in de vele schrijfsels. Alle neuzen wijzen dezelfde kant op: Er zijn grote regionale verschillen; In een aantal regio's is sprake van grote achterstanden op onder meer de gebieden gezondheid, arbeid en leefomgeving; Die diverse achterstanden stapelen bovendien op; En tenslotte, de overheid kan hier invloed op uitoefenen, of minstens sleutelen aan randvoorwaarden om die achterstanden in de periferie te verminderen.

Perifeer betekent datgene dat buiten het centrale stelsel ligt. Dit betekent uiteraard ook dat er zonder periferie geen centraal stelsel is of dat die niet aan te wijzen is. Het is onlosmakelijk met elkaar verbonden. Door het zo te benoemen krijgt de periferie echter wel een enorm stempel. Het algemene waardeoordeel hierbij is vrijwel altijd negatief en eenzijdig.

Om als perifeer beschouwd te worden hoeft een gebied niet eens geografisch, demografisch of economisch aan de buitenkant te liggen. Een mooi voorbeeld is de Bijbelgordel. Deze strekt zich centraal uit over Nederland van het Zuidwesten tot het Noordoosten. Er wonen ruim 4 miljoen mensen. Net als overal gaat men daar naar de stembus. Er zijn gemeenten in dit gebied waar veel op de SGP wordt gestemd en waar dat niet het geval is. In dit hele gebied is het een minderheid, net als in de rest van Nederland. Desalniettemin wordt ook hier de benaming 'Bijbelgordel' meestal met een negatieve connotatie voor een buitenbeentje toegepast. 'Van de buitencategorie zijn' kan echter ook een groot compliment betekenen.

De verzamelterm brede welvaart omvat ongeveer alle deelgebieden van ons leven. Op brede welvaart wordt in diverse (perifere) regio's laag gescoord. Eén aspect van brede welvaart is de leef- en woonomgeving. En daaronder valt dan weer de afstand tot en de toegankelijkheid van culturele voorzieningen en het bezoek daaraan. Met name

bibliotheken krijgen daarbij aandacht. Ondanks ondersteuning door lagere overheden spelen daar al jaren zaken als sluiting, beperkte opening en beperkte collectievorming en dat tegelijkertijd met een bredere taakstelling.

Voor de overige culturele voorzieningen in deze context gaat het in een soort volgorde van belangrijkheid over toegankelijkheid of aanwezigheid van musea, schouwburgen en kunstonderwijs zoals muziekscholen. Heel soms gaat het ook over bioscopen. Filmhuizen en filmtheaters worden vrijwel niet vermeld in de diversiteit aan rapportages.

Hoe is het daarmee gesteld in regionaal af te bakenen gebieden die `op achterstand' staan? Hoe zit het met de filmvertoning in de gebieden, ver weg van de sterke economische regio's Randstad of Eindhoven? In die gebieden waar inkomen, werk, gezondheid, onderwijs, zorg, infrastructuur en culturele voorzieningen van een ander niveau zijn? Waar het leven kwalitatief of kwantitatief van een andere orde is?

Vier gebieden worden onderzocht op hun filmvertoning. Drie ervan behoren volgens de vele rapporten `officieel' tot de achtergebleven periferie. Alle drie deze gebieden liggen in het Oosten van Nederland en grenzen aan Duitsland. Het gaat om de Veenkoloniën, Twente en Parkstad Limburg (de oude Mijnstreek). De veenkoloniën en de mijnstreek waren voorlopers van de gasvelden in Groningen. Beide gebieden waren met hun fossiele energie van groot belang bij de ontwikkeling en de welvaart van alle andere delen van Nederland. Na geopolitieke veranderingen zijn ze verweesd.

De vierde is al aangestipt en van een andere orde: de Bijbelgordel. Het is als geheel geen aan de rand gelegen gebied en scoort ook niet laag op aspecten van brede welvaart. Uiteinden van dit gebied in het uiterste Zuidwesten en het uiterste Noordoosten worden wel als zodanig, als achterstandsgebied, getypeerd.

Toch wordt de Bijbelgordel hier meegenomen. Dat heeft een andere reden. In cultuurland wordt nog steeds, vaak met een zeker dedain, gefronst bij de term Bijbelgordel alsof het een op cultureel gebied achtergebleven eiland is. Genoeg legitimiteit om hier aandacht aan te besteden. Het relateert ook de positie van de drie andere gebieden.

Dick Smits September 2024

FILM
Kennis
centrum

I. VOORAF	03
II. BUITENBEENTJES IN HET OOSTEN	06
1. Parkstad Limburg	06
2. Twente	07
3. De Veenkoloniën	08
III. DE BIJBELGORDEL	10
IV. SPREIDING VAN VERTONING	12
1. Parkstad Limburg	13
2. Twente	14
3. De Veenkoloniën	16
4. Bijbelgordel	19
5. Nabijheid	20
V. DRAAGKRACHT EN MASSA	22
1. In de Bijbelgordel	24
VI. BEZOEK	26
1. In vergelijking met Nederland	26
2. Bezoekverdeling	26
3. Gemeentelijke vertoning	31
4. Filmhuisvertoning	33
VII. TOT SLOT	36
1. Samenvatting	36
2. Landelijk inzicht	37
3. Noten	40
4. Contact	41
5. Dank/Verantwoording	41

II. BUITENBEENTJES IN HET OOSTEN

De drie vanuit de Randstad gezien afgelegen regio's zijn in de jaren vijftig, zestig en zeventig van de vorige eeuw mede of deels als gevolg van besluiten van de rijksoverheid belangrijke economische bedrijvigheid kwijtgeraakt.

De textielindustrie in Twente en de turfwinning en strokartonindustrie in de Veenkoloniën verdwenen, de mijnbouw in Limburg hield op. Daarmee verdween ook veel van de bijbehorende werkgelegenheid uit die regio's. Deels betrof dit redelijk eenzijdige arbeidsintensieve maakindustrie, van oorsprong gebaseerd op de landbouw. **Dit verleden bepaalt nog steeds in hoge mate de huidige staat van deze regio's.**

1. Parkstad Limburg.

Parkstad Limburg, de voormalige Oostelijke Mijnstreek, bestaat uit de gemeenten Beekdaelen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal met in totaal 256.366 inwoners per 1 januari 2023. Het inwoneraantal per km² is twee keer het Limburgse gemiddelde namelijk 1.093 versus 526. Vier van de zeven gemeenten uit Parkstad Limburg trekken dit gemiddelde met meer dan 1.000 inwoners per km² omhoog. Het Nederlandse gemiddelde is ongeveer gelijk aan dat van heel Limburg namelijk 529 inwoners per km². Ter vergelijking: het aantal inwoners in Noord- en in Zuid-Holland is respectievelijk 1108 en 1409 inwoners per km². Dat zijn de uitschieters naar boven binnen het Nederlandse.

De term Parkstad Limburg is bedacht door oud-politicus en oud-burgemeester van Kerkrade Thijs Wöltgens. De naam Parkstad verwijst naar de typische ruimtelijke ordening in de Oostelijke Mijnstreek waarbij zich veel groen tussen de vele kernen bevindt, zoals in de Randstad, die daar ook haar naam aan dankt.

De naam 'mijnstreek' dateert uit de eerste helft van de twintigste eeuw toen in deze streek de industriële steenkoolwinning van de Limburgse steenkool van de grond kwam. Ten noordwesten van de Oostelijke Mijnstreek lag de Westelijke Mijnstreek. De Westelijke Mijnstreek bestond uit één hele grote steenkolenmijn, de grootste van Nederland, in Geleen. **In de jaren zestig ging Nederland over op gas en was het gedaan met de kolen.**

2. Twente.

Twente in Overijssel bestaat uit de volgende gemeenten: Almelo, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Tubbergen en Wierden. Bestuurlijk behoorden tot 2022 ook geheel Rijssen-Holten en Twenterand, dat op de grens van Twente en Salland ligt, en Hellendoorn dat geheel in Salland gelegen is, tot de Regio Twente. De soms gevoelsmatige historisch-geografische streekgrens wordt niet altijd hetzelfde ervaren als de bestuurlijke grens. Voor hier wordt voor de bestuurlijke grens gekozen zodat ook gemeenten waarvan er anders delen buiten kunnen vallen niet genegeerd worden.

Deze streek heeft 638.897 inwoners en dat komt neer op gemiddeld 430 inwoners per km². Voor heel Overijssel is dat 357 per km². Ook hier zijn het vier grotere meer stedelijke gemeenten met meer dan 1.000 inwoners per km² die het gemiddelde voor Twente omhoogtrekken.

Twente, Nedersaksisch: Tweante, omvat het oostelijke deel van de provincie Overijssel. De rivier de Regge vormt de grens met Salland en in het zuiden ligt de grens bij de Achterhoek. De bewoners worden informeel ook wel Tukkers genoemd. Het is niet exclusief Twents maar noaberschap, behulpzaam zijn aan en in je omgeving met informele vaste regels, zou er wel uitgevonden kunnen zijn.

Het Twents is een Nedersaksische variëteit. Zowel Nedersaksisch als Oost-Nederduits zijn onderdeel van het Nederduits. Dit taalgebied strekt zich vanuit Nederland uit via de bovenste helft van Duitsland tot aan de Poolse grens. Nedersaksisch is, naast het Limburgs, een van de twee officiële streektalen in Nederland. Net als Nederland erkent ook Duitsland sinds 1998 het Nederduits onder het Europees handvest voor regionale en minderheidstalen.

De textielindustrie werd bewust door het Rijk gestimuleerd in Twente. Met name goedkope arbeid was er voorhanden. Na twee wereldoorlogen stortte de afzetmarkt in, vooral die van het voormalig Nederlands-Indië. Gastarbeiders moesten de textielindustrie nog een impuls geven maar in de jaren zestig van de twintigste eeuw was het toch afgelopen.

3. De Veenkoloniën.

De Veenkoloniën is een streek in het oosten van Groningen en Drenthe en bestaat uit de 11 huidige gemeenten Midden-Groningen, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Westerwolde in Groningen en Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden, Emmen en Hoogeveen in Drenthe. De zogenoemde Jonge en Oude veenkoloniën beslaan oorspronkelijk een beperkter gebied dan het huidige samenwerkingsverband dat nu Veenkoloniën wordt genoemd. Het eigenlijke veen en de latere industrie ligt of lag langgestrekt door (een aantal van) deze gemeenten maar tegenwoordig vormen deze 11 gemeenten de Veenkoloniën.

Er wonen 451.831 mensen in de Veenkoloniën, gemiddeld zijn dat 194 inwoners per km². Slechts één gemeente huisvest meer dan 400 inwoners per km². In Groningen en Drenthe wonen gemiddeld 256 respectievelijk 191 mensen per km². Voor deze provincies samen is dat 222 mensen per km².

Een veenkolonie is van oorsprong een nederzetting die ontstaan is doordat arbeiders naar een gebied trokken waar **hoogveen werd afgegraven voor de productie van turf, net als steenkool en gas een fossiele brandstof**. De voor het turftransport gegraven kanalen waren zeer geschikt om stro en turf uit de omgeving aan te voeren, als grondstof en brandstof voor de productie van strokarton, en uiteindelijk het strokarton weer af te voeren. Er was genoeg schoon water voor de productie en arbeid was in ruime mate aanwezig. Kortom, het was een geschikt vestigingsgebied voor deze fabrieken. Na de Tweede Wereldoorlog zette het verval van de fabricage in.

Dit verleden bepaalt in hoge mate de huidige staat

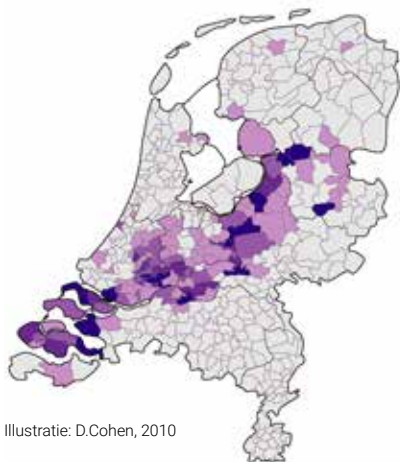
III. DE BIJBELGORDEL

Harde definities van de Nederlandse 'Bijbelgordel' zijn er niet. Het is een brede strook dwars door Nederland, **grofweg van Zeeland naar Overijssel. In deze strook wonen relatief veel bevindelijk gereformeerden.** Het meest gebruikte criterium voor de bepaling van de Bijbelgordel is stemgedrag. Dat stemgedrag wordt daarbij geïnterpreteerd als uiting van een religieuze overtuiging en daaraan worden dan weer bepaalde opvattingen en bepaald ander gedrag gekoppeld. Wellicht dankzij dit wat beperkte criterium zijn geografische aanduidingen van dit gebied erg stabiel.

In 2010 kreeg de Staatkundig Gereformeerde Partij, de SGP, bij de Tweede Kamerverkiezing 1,74 procent van alle uitgebrachte stemmen. Dat jaar lag in 80 gemeenten de uitslag hoger dan landelijk het geval was. In nog eens 21 gemeenten kwam de SGP boven de 1 procent van de daar uitgebrachte stemmen. Een steekproef naar het stemgedrag van de laatste decennia laat zien dat dit stemgedrag en de spreiding ervan weinig veranderlijk is.

Onderstaande geografische aanduiding is gebaseerd op het aantal stemmen op de SGP bij de Tweede Kamerverkiezing 2010. In het gekleurde gebied was in 2010 in de afzonderlijke gemeenten 1 procent of meer van de stemmen voor de SGP.

Figuur 1. De Bijbelgordel

Illustratie: D.Cohen, 2010

Het grote plaatje is sinds 2010 niet noemenswaardig veranderd. In de tussentijd hebben wel kleine veranderingen plaatsgevonden. Het aantal Nederlandse gemeenten is sindsdien met 89 gedaald van 431 in 2010 naar 342 in 2023. Het aantal stemmen op de SGP is gestegen. En verder is de PVV nu ook in opkomst in de Bijbelgordel, net als in de mijnstreek en de voormalige veenkoloniën.

In 2023 kreeg de SGP 2,09 procent van alle Nederlandse uitgebrachte geldige stemmen bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Dat jaar waren ook verkiezingen voor de Provinciale Staten en de Waterschappen. Daar lag het aandeel van de SGP nog hoger met respectievelijk 2,5 procent en 2,3 procent.

In Zeeland stemde bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 9,7 procent op de SGP. In Gelderland was dat 4,2 procent, in Flevoland 3,8 procent, in Zuid-Holland en Overijssel 3 procent en in de provincie Utrecht 2,8 procent. In de andere provincies lag dit onder het Nederlandse percentage van 2,09. Uiteindelijk hebben in heel Nederland 217.270 mensen een geldige stem uitgebracht op de SGP bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2023. In 2010 waren dat er 163.581.

In 76 gemeenten lag in 2023 het percentage stemmen op de SGP boven het Nederlandse gemiddelde. In nog eens 21 gemeenten lag dit percentage op of boven de 1 procent van de uitgebrachte stemmen.

Volgens bovenstaande indeling behoren 97 van de huidige 342 gemeenten tot de Bijbelgordel. Dat is gerekend per 1 januari 2023. **Dat betekent dat ruim 28 procent van alle Nederlandse gemeenten tot de Bijbelgordel behoort.**

Per 1 januari 2023 wonen 4.121.970 mensen in de Bijbelgordel. Dat is ruim 23 procent van de Nederlandse bevolking. **Er wonen daar 19 keer zoveel mensen als in heel Nederland op de SGP stemmen, toch wordt het nog bestempeld als Bijbelgordel.**

IV. SPREIDING VAN VERTONING

De verschillende soorten filmvertoners, publieke uitgaansgelegenheden gericht op het bekijken van films, zijn goed onderscheidbaar. Toch zijn harde afbakeningen voor een indeling in verschillende soorten vertoners soms lastig. **Het is een glijdende schaal die loopt van filmbezoek in een bioscoop tot filmbezoek in het dorpshuis.** Er zijn diverse indelingsmogelijkheden. Zo kun je vanuit de techniek gezien in een ander segment vallen dan wanneer de vertoonde films of de organisatie het uitgangspunt is. **Ondanks deze overwegingen zijn er binnen het geheel grofweg vijf segmenten te onderscheiden en die zijn voor iedereen meestal direct duidelijk.**

De concerns in Nederland (Pathé, Vue, Kinepolis) zijn in buitenlandse handen. Ze hebben op veel locaties bioscopen en die zien er per concern overal ongeveer hetzelfde uit. Er wordt de laatste jaren door hen veel geïnnoveerd. Een concern groeit niet alleen door eigen nieuwbouw maar ook, vaak bij aanvang, door het opkopen van andere bioscoopondernemingen.

Net als de concerns hebben de onafhankelijke bioscopen een winstdoelstelling en vertonen ze dagelijks. De onafhankelijke bioscopen, soms heeft één exploitant er meerdere maar meestal niet, zijn in Nederlandse handen. De diversiteit, vooral aan de buitenkant of in de catering, en soms ook in de programmering, is bij de onafhankelijk bioscopen groot. Soms lijken ze op een arthouse - een groot filmtheater- soms op een concernbioscoop. Elke exploitant beslist zelf hoe hij zijn waar uitstalt.

Grote filmtheaters hebben net als de kleine geen winstdoelstelling en slechts zeer zelden meerdere locaties. Ze hebben een dagelijks filmprogramma, betaalde medewerkers, meerdere zalen en inkomsten komen uit omzet en/of subsidie. Overlap in programmering met de bioscopen, het belang van horeca en het tot op grote hoogte geïnstitutionaliseerd zijn, dragen bij aan een minder scherp te stellen afbakening ten opzichte van bioscopen. Kleine filmtheaters hebben geen dagelijkse vertoning, vaak geen eigen locatie, één zaal, medewerkers zijn vrijwilliger, er is weinig overlap in programmering met bioscopen in hun omgeving en ze hebben vrijwel geen subsidie of horeca-inkomsten.

Binnen de categorie kleinschalige vertoners onderscheiden de kleine filmtheaters zich vooral van de filmhuizen door hun lidmaatschap van de brancheorganisatie voor bioscopen en filmtheaters, de NVBF. De filmhuizen zijn daar geen lid van, vooral omdat ze nog een maatje kleiner zijn én geen dure projectie-apparatuur hebben. Verder is het ook hier een glijdende schaal met overeenkomsten en verschillen.

1. Parkstad Limburg.

In vijf van de zeven gemeenten in Parkstad Limburg wordt geen film vertoond. Er is één klein filmtheater, één bioscoop en één concernbioscoop. Het kleine filmtheater en de bioscoop zijn in dezelfde gemeente gevestigd. In totaal hebben deze filmvertoners 15 zalen met 2853 stoelen. Filmhuizen en grote filmtheaters zijn helemaal niet aanwezig in Parkstad Limburg.

Met alleen niet dagelijkse filmvertoning in het kleine filmtheater is het filmtheatersegment in de filmvertoning mager vertegenwoordigd.

Landelijk zijn er 69 concernbioscopen, 85 onafhankelijke bioscopen, 39 grote filmtheaters, 77 kleine filmtheaters en 94 filmhuizen. Analooq aan deze aantallen en de verhoudingen tussen diverse filmvertoners is de situatie in Parkstad Limburg, gelet op het aantal inwoners, nog niet zo slecht. Verhoudingsgewijs zou een filmhuis en een groot filmtheater van de kleinste categorie erbij passend zijn.

Het aantal zalen in Parkstad Limburg per inwoner komt bijna exact overeen met het gemiddeld aantal zalen per Nederlander. Vijftien zalen is dus conform de Nederlandse verhoudingen. Het aantal stoelen is echter bijna 27 procent hoger dan landelijk gemiddeld bij een populatie van deze grootte. Zowel het filmtheater als het concern zijn wat ruimer bedeed dan gemiddeld.

In capaciteit meer dan proportioneel aanwezig

2. Twente.

In de 14 gemeenten in Twente zijn maar twee gemeenten waar geen film vertoond wordt. Dit hoge aantal heeft veel te maken met filmhuizen die in vijf gemeenten actief zijn waar geen bioscoop of filmtheater is. In een enkele gemeente zijn zelfs vier filmhuizen. In vier gemeenten is zowel een bioscoop als een filmtheater of filmhuis actief. In de overige drie is alleen een bioscoop of een filmtheater.

In totaal gaat het in Twente om 2 concernbioscopen, 4 onafhankelijke bioscopen, 5 filmtheaters en 11 filmhuizen, waarvan één intern: tweeëntwintig filmvertoners in totaal.¹ De bioscopen hebben 30 zalen met 5204 stoelen. **Ruim 2/3 van deze bioscoopstoelen en bijna 2/3 van deze zalen bevindt zich in Enschede.** De filmtheaters hebben 8 zalen met in totaal 1184 stoelen. De filmhuizen hebben 10 zalen met opgeteld 1180 stoelen.

Verhoudingsgewijs, naar aantal inwoners, is het filmvertoningslandschap in Twente bovengemiddeld. Concernbioscopen zijn met 2 locaties normaal vertegenwoordigd. Voor het aantal inwoners in Twente is 2 1/2 in overeenstemming met het landelijk gemiddelde. Hetzelfde geldt voor de onafhankelijke bioscopen. Naar rato van inwoneraantallen zou één minder ook voldoende zijn.

Het aantal kleine filmtheaters is ruim twee zo groot als gemiddeld in Nederland bij

deze hoeveelheid inwoners. De filmhuizen spannen de kroon. Daarvan zijn er 7 meer dan verwacht zou mogen worden op grond van bevolkingsgrootte. Het enige minpuntje is de categorie 'groot filmtheater', daar zou een kleine versie bij kunnen. Uiteindelijk zijn er in Twente 9 filmvertoners meer dan met een evenredige spreiding van filmvertoners over de Nederlandse bevolking aangenomen zou worden.

Voor wat betreft het aantal zalen en het aantal stoelen zet het beeld zich voort maar minder extreem en genuanceerd. Naar inwoneraantal zou in Twente 40 filmzalen proportioneel zijn. Het zijn er 48. Proportioneel zou zijn: afgerond 19 concernzalen, 11 bioscoopzalen, 4 zalen in grote filmtheaters, ruim 2 kleine filmtheaterzalen, en ruim 3 filmhuizen. Het zijn er respectievelijk 19, 11, 3, 5 en 10.

Ook zijn er ruim 1895 meer stoelen in Twente dan verhoudingsgewijs naar bevolkingsgrootte te verwachten zou zijn. **Alleen in aantal stoelen bij de categorie grote filmtheaters is sprake van 'onderprestatie'.** De andere categorieën, de bioscopen, filmhuizen en kleine filmtheaters hebben veel tot heel veel meer stoelen dan verwacht zou worden. **Met name de kleinschalige filmvertoners met één zaal zijn in Twente dus niet alleen in aantal maar ook in capaciteit verhoudingsgewijs meer aanwezig.**

Geen kleinschalige lokale bottom-up initiatieven

3. De Veenkoloniën.

Opvallend zijn net als in Parkstad Limburg **ook in de Veenkoloniën geen kleinschalige zeer lokale bottom-up initiatieven van filmhuizen aanwezig** terwijl die in Twente juist volop aanwezig zijn.

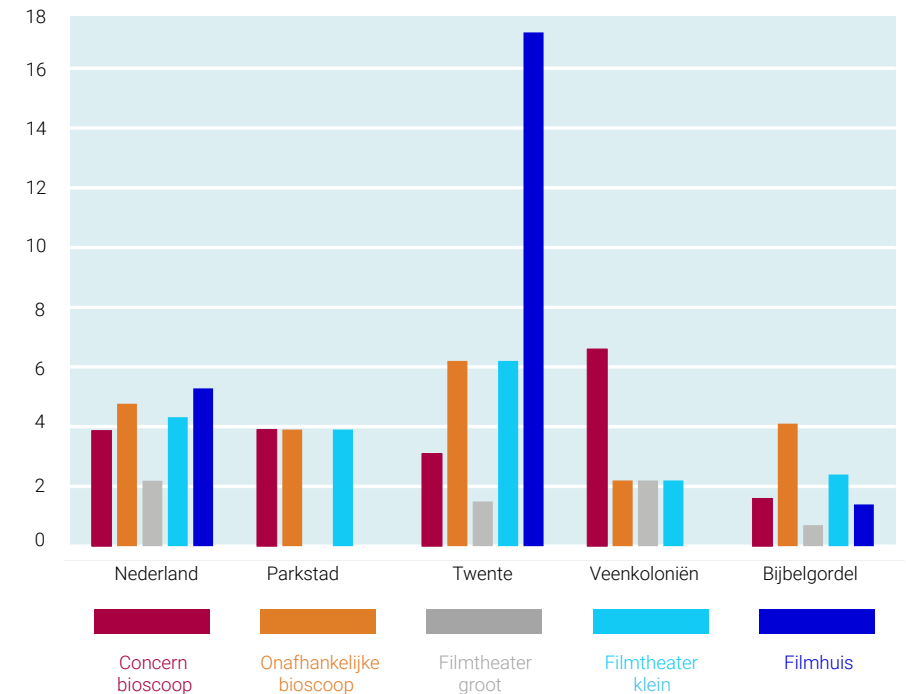
In vijf gemeenten uit de Veenkoloniën vindt geen filmvertoning plaats. In de overige zes zijn er vier met alleen een bioscoop, waarvan één met een intern filmtheater. Drie van deze bioscopen zijn concernbioscopen. De twee andere gemeenten hebben een filmtheater. Zes vertoners in totaal dus. Bij de bioscopen zijn in totaal 23 zalen met 3165 stoelen. De filmtheaters hebben 3 zalen met 647 stoelen.

De veenkoloniën zijn ruim bedeed met concernbioscopen. Het aantal bioscopen, kleine filmtheaters en filmhuizen blijft echter achter bij het aantal inwoners. Het hebben van één groot filmtheater is wel conform het aantal inwoners.

Op het aantal filmzalen scoort de Veenkoloniën precies op het Nederlandse gemiddelde als gelet wordt op het aantal inwoners. De zaalcapaciteit, gerekend in het aantal aanwezige filmstoelen, is naar het aantal inwoners maar heel weinig onder het

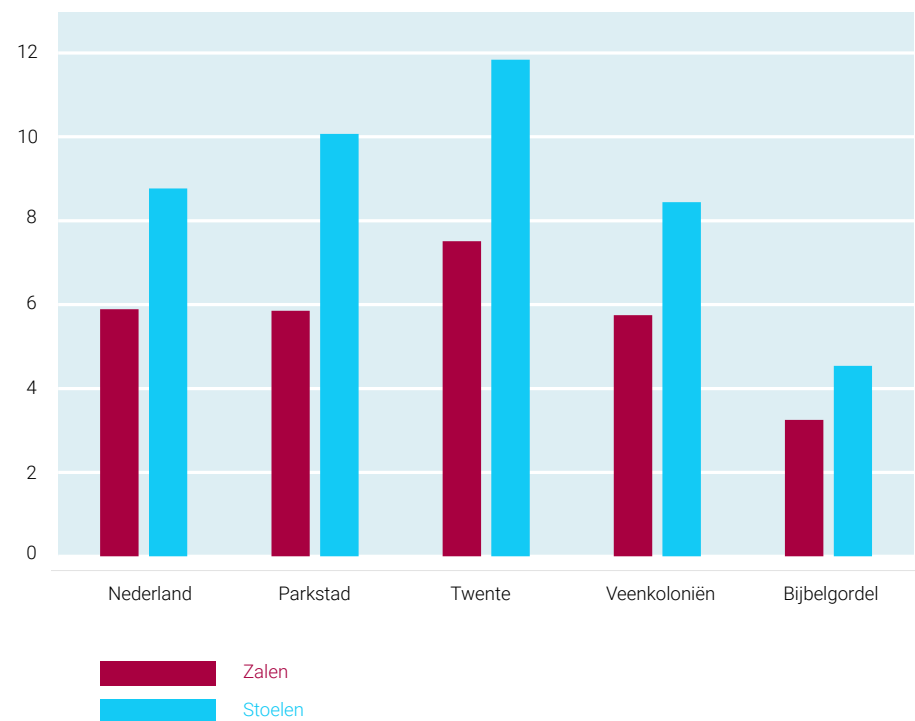
gemiddeld aantal stoelen per inwoner in Nederland. Afgezien van het ontbreken van capaciteit in het kleinste segment, de filmhuizen en de kleine filmtheaters, valt op dat de concernbioscopen ook in stoelen zeer ruim vertegenwoordigd zijn met bijna 600 stoelen meer dan proportioneel verwacht zou mogen worden. Tegelijkertijd zijn in het onafhankelijk bioscoopsegment bijna 700 stoelen minder aanwezig dan proportioneel zou zijn. **Diversiteit aan vertoners ontbreekt een beetje, de totale vertoningscapaciteit is conform het inwoneraantal.**

Grafiek 1. Per gebied, aantal en soort filmvertoners per 1 miljoen inwoners, anno 2023

Vanwege efficiëntie en soms vanwege concurrentie op luxe worden de laatste jaren filmzalen kleiner of worden er minder stoelen in geplaatst. Terwijl landelijk het aantal zalen sinds 2017 met bijna 13 procent toenam is het aantal stoelen met slechts 1 procent gestegen. **In Parkstad Limburg, de Veenkoloniën en de Bijbelgordel was van groei geen sprake. In Twente wordt met 14 procent groei in zalen en 2 1/2 procent groei in stoelen de landelijke trend gevolgd.**

Grafiek 2. Per gebied, zalen per 100.000 inwoners / stoelen per 1.000 inwoners, anno 2023

In de drie oostelijke regio's zijn (concern) bioscopen ruim aanwezig, soms zelfs 'oververtegenwoordigd' terwijl het in de Bijbelgordel zowel voor wat betreft filmvertoners als filmcapaciteit in alle opzichten wat achterblijft.

4. De Bijbelgordel.

In minder dan een derde van de 97 gemeenten in de Bijbelgordel is het mogelijk om naar de film te gaan. Soms kan dat maandelijks of tweewekelijks zoals bij een van de 6 filmhuizen, het kan soms ook dagelijks in bijvoorbeeld een concernbioscoop met 9 zalen. In de Bijbelgordel zijn 45 filmvertoners actief in 31 gemeenten: Er zijn 7 concernbioscopen, 17 onafhankelijke bioscopen, 3 grote filmtheaters, 10 kleine filmtheaters, 2 interne filmtheaters en 6 filmhuizen.

Vier van deze filmhuizen zijn gelegen in Overijssel, de overige zijn verspreid over de andere provincies. Twee gemeenten uit de Bijbelgordel liggen tevens in de Veenkoloniën en twee liggen in Twente. In 3 van deze 4 overlappende gemeenten wordt film vertoond.

In 20 Bijbelgordelgemeenten is slechts één vertoner. Dat zijn 8 onafhankelijke bioscopen waarvan één met een intern filmhuis, 3 keer een concern waarvan eenmaal met een intern filmhuis, alle 6 de filmhuizen en 2 kleine- en 1 groot filmtheater. In de overige Bijbelgordelgemeenten met filmvertoning zijn dus meerdere vertoners aanwezig. De andere 11 gemeenten met filmvertoning hebben elk 2 filmvertoners. Merendeels zijn dat een klein filmtheater en een onafhankelijke bioscoop.

In 31 van de Bijbelgordelgemeenten werd voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 door 10 procent of meer van de stemmers op de SGP gestemd. In 7 van deze gemeenten is filmvertoning: 1 concern, 2 onafhankelijke bioscopen, 4 kleine filmtheaters en 2 filmhuizen zijn er aanwezig. **Dat is weliswaar iets minder dan statistisch gezien verwacht zou kunnen worden maar tegelijkertijd ook niet zodanig weinig om conclusies te trekken over een relatie tussen stemgedrag en aan- of afwezigheid van filmvertoners.**

In totaal zijn er in de Bijbelgordel 134 filmzalen met 18.718 stoelen. De concerns en de bioscopen hebben respectievelijk 45 en 66 zalen met 6.686 en 9.472 stoelen. De concerns hebben ongeveer drie zalen meer per complex dan de bioscopen. De grootte van hun zalen wijkt gemiddeld weinig af: 149 versus 145 stoelen.

De grote filmtheaters hebben gemiddeld twee zalen, de kleine filmtheaters hebben er één. De filmhuizen idem dito. De filmhuizen hebben gemiddeld 150 stoelen, de kleine filmtheaters hebben gemiddeld 120 stoelen, en de grote filmtheaters tenslotte 76. Het veelvuldig gebruik van multi-culturele zalen en schouwburgzalen zorgt voor de grotere zaalgrootte bij de kleinere vertoners.

Verhoudingsgewijs, gemeten naar het aantal inwoners, is er in de Bijbelgordel weinig filmvertoning. En dat geldt bijna de hele bandbreedte van vertoning.

In totaal is er in de Bijbelgordel slechts 53 procent van het totaal aantal filmvertoners dat op grond van inwoneraantallen verwacht zou mogen worden. Proportioneel zou zijn: 9 meer concernbioscopen (+ 130 %); 4 meer onafhankelijke bioscopen (+ 23 %); 7 meer grote filmtheaters (+ 333 %); 6 kleine filmtheaters meer (+ 60 %); en 16 meer filmhuizen (+ 266 %); alleen het aantal interne filmhuizen is navenant. Ook voor wat betreft het aantal zalen gaat deze vergelijking op.

Met 426 inwoners per km² is de bevolkingsdichtheid in de Bijbelgordel vrijwel identiek aan die in Twente, veel hoger dan in de Veenkoloniën maar lager dan het Nederlands gemiddelde en zeker lager dan in Parkstad Limburg.

Zevenentwintig van de Bijbelgordelgemeenten huisvesten meer dan 1.000 inwoners per km² zelfs tot bijna 5.000 inwoners per km². Deze gemeenten liggen over de gehele Bijbelgordel verspreid. Het is dus niet zo dat er bijvoorbeeld een groot landelijk gebied is met aan een of enkele zijden steden. Deze 27 gemeenten zijn ook niet heel groot. Gemiddeld hebben ze ongeveer 42.000 inwoners. Ze zijn vooral heel compact. In 12 van deze gemeenten is een filmvertoner. Op één uitzondering na met meer dan 100.000 inwoners hebben de overige 11 met filmvertoning gemiddeld bijna 46.000 inwoners. Als Bijbelgordelgemeenten met meer dan 100.000 inwoners worden weggelaten dan zakt het inwoneraantal per km² naar 399. Dat is niet substantieel. **Een duidelijke relatie tussen bevolkingsdichtheid en vertonersdichtheid is hier niet te vinden.**

Noch bevolkingsdichtheid, noch grootte van een gemeente zijn hier doorslaggevend voor de aanwezigheid van een filmvertoner. Ook de religieuze achtergrond uitgedrukt in politieke voorkeur van een deel van de bevolking lijkt weinig invloed te hebben op het vestigingsklimaat voor filmvertoners.

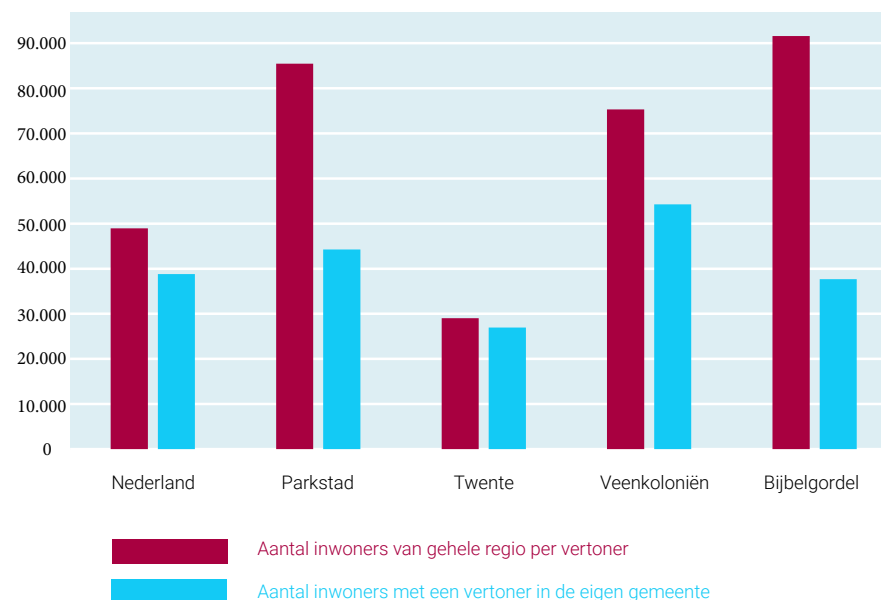
5. Nabijheid.

Als meer gelet wordt op nabijheid van filmvertoning dan verandert het plaatje iets. Dat kan door alleen te kijken naar de gemeenten in deze regio's waar daadwerkelijk een filmvertoner aanwezig is.

In 2023 had Nederland 17.810.000 inwoners. In gemeenten met filmvertoning waren dat er 14.118.000. **Twintig procent van de Nederlandse inwoners kan niet in de eigen gemeente naar de film.** Hierbij is alleen gelet op de mogelijkheid om naar de film te

gaan, niet op de frequentie die mogelijk is of op de grootte van de filmvertoner. Die filmvoorstellingen variëren per gemeente van één keer per maand tot honderden voorstellingen per dag.

Grafiek 3. Per gebied, aantal inwoners per filmvertoner met of zonder filmvertoning in de eigen gemeente, anno 2023

Vergeleken met het Nederlands gemiddelde is men in Twente best goed af. Terwijl in Nederland 20 procent van de bevolking niet in de eigen gemeenten naar de film kan is dat in Twente nog geen 7 1/2 procent. **In het algemeen kan men in Twente in de eigen gemeente, in de eigen buurt, naar de film. Dat komt vooral door het grote aantal filmhuizen.**

In Parkstad Limburg en in de Bijbelgordel is dat minder goed mogelijk, simpelweg door het ontbreken van vertoners. Ook kleinere vertoners zijn er niet of amper. Wel is de afstand van de gemeenten zonder filmvertoning in Parkstad Limburg naar gemeenten met filmvertoning in het algemeen minder groot dan in de Bijbelgordel.

V. DRAAGKRACHT EN MASSA

In gemeenten in de oostelijke gebieden met een of meerdere concern- of onafhankelijke bioscopen is het inkomen per hoofd van de bevolking laag: **Het inkomen per hoofd van de bevolking behoort daar tot de laagste inkomens van Nederland.**

Slecht twee gemeenten in Twente met elk een (zeer) kleine onafhankelijke bioscoop zijn hier uitgezonderd. Maar ook daar komt het gemiddelde inkomen niet boven de onderkant van de middenmoot.

De andere 9 gemeenten in deze gebieden met een concern- of een onafhankelijke bioscoop behoren tot de 23 van de 342 gemeenten in Nederland met het allerlaagste inkomen per hoofd van de bevolking. In andere cijfers uitgedrukt: In 93 ³/₄ procent van de Nederlandse gemeenten is het gemiddelde inkomen per inwoner hoger. Ter illustratie: Het gaat hier om jaarlijks ongeveer € 10.000,- minder bruto inkomen per inwoner dan in Amsterdam. Ook als gelet wordt op hun eigen omgeving dan blijft dit beeld hetzelfde. Zowel in Limburg, Overijssel, Drenthe als in Groningen behoren de meeste van deze gemeenten met een concern of bioscoop voor wat betreft bruto jaarinkomen per inwoner tot de laagste inkomens in hun provincie.

Maar massa is kassa. In die zin is inwoneraantal wel van belang. Niet per se voor de aanwezigheid van een willekeurige filmvertoner maar wel voor de aard van de vertoner.

Binnen hun provincie behoren de gemeenten met een bioscoop tot de gemeenten met, voor alle inwoners opgeteld, het hoogste bruto jaarinkomen. Slechts enkele gemeenten in die provincie hebben, voor alle inwoners opgeteld, een hoger bruto jaarinkomen. Als dat het geval is dan is dat of de hoofdstad van de provincie of een (grotere) stad verder weg van de hier als zodanig afgebakende oostelijke gebieden.

De (kleine) filmhuizen uit deze drie regio's bevinden zich vooral in kleinere gemeenten met samenhangend dan ook, alle inkomens per gemeente opgeteld, minder inkomen over de hele gemeente genomen.

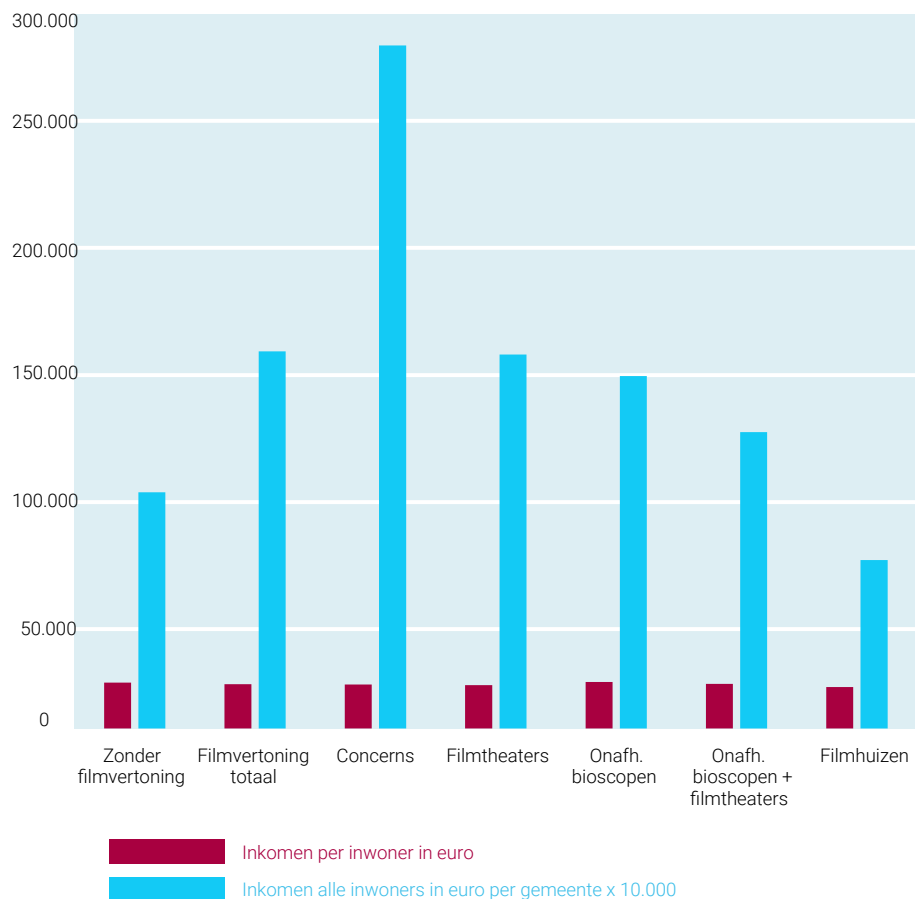
In de Bijbelgordel is het gemiddelde inkomen per inwoner hoger dan in deze drie oostelijke regio's. In de Bijbelgordel is het inkomen meer gemiddeld naar Nederlandse maatstaven. Hier wijken gemeenten met of zonder filmvertoning gemiddeld bovendien weinig van elkaar af qua gemiddeld inkomen van hun inwoners. Maar ook hier geldt dat de gemeenten met filmvertoning groter zijn dan zonder filmvertoning. Gemiddeld hebben ze anderhalf keer zoveel inwoners.

1. In de Bijbelgordel.

In tegenstelling tot elk van de drie oostelijke gebieden is in de Bijbelgordel de groep vertoners groot genoeg om een onderverdeling te maken in diverse groepen vertoners. Die onderverdeling laat de verbinding tussen massa en concern zien zodat diezelfde verbinding in de oostelijke gebieden gestaafd lijkt te worden.

Grafiek 4. Gemiddeld bruto inkomen per inwoner in Bijbelgordelgemeenten en gemiddeld inkomen van alle inwoners samen per Bijbelgordelgemeente afgezet tegen de aard van de filmvertoner

Leesvoorbeeld: Het gemiddelde bruto jaarinkomen per inwoner in de gemeenten waar filmvertoning aanwezig is bedraagt € 28.283,-.

De gemiddelde inkomsten van inwoners uit diverse gemeenten in de Bijbelgordel liggen dicht bij elkaar. Toch is er nog een verschil in het bruto jaarinkomen per inwoner van bijna € 2.100 in een gemeente met alleen een filmhuis, het laagste uiterste enerzijds, en een gemeente met alleen een onafhankelijke bioscoop, als andere uiterste. De overige gemeenten liggen hier tussen. Van die € 2.100 zijn nogal wat bioscoopkaartjes te kopen. **Daarvan is de prijs in heel Nederland ongeveer hetzelfde, zeker bij de bioscopen. De uitgave voor filmbezoek weegt niet overal even zwaar.**

De gemeenten in de Bijbelgordel met een concern (eventueel met ook een onafhankelijke bioscoop, een groot filmtheater, een klein filmtheater of een intern filmtheater in dezelfde gemeente) hebben ongeveer 100.000 inwoners. Die met alleen een onafhankelijke bioscoop hebben gemiddeld ruim 50.000 inwoners. Die met een onafhankelijke bioscoop en een (meestal) klein filmtheater komen tot bijna 45.000 inwoners. Daar waar alleen filmhuizen zijn is de gemeente ongeveer 28.000 inwoners groot. Alleen de gemeenten met alleen een klein- of een groot filmtheater en geen andere vertoner kijken wat af qua grootte. Zij hebben gemiddeld 57.000 inwoners. Het gezamenlijk bruto inkomen van de inwoners van deze gemeenten is navenant de verdeling van inwoners. Soms ligt het gemeentelijk inkomen wat hoger, soms wat lager dan gemiddeld maar veel wijkt het niet af.

Er zijn vier steden in de Bijbelgordel met meer dan 100.000 inwoners. In elk daarvan is een concernbioscoop gevestigd. Dat betekent ook dat de andere 3 concernbioscopen in de Bijbelgordel in kleinere gemeenten zijn gevestigd.

In al de vier hier onderscheiden gebieden, de Bijbelgordel en de drie oostelijke, met ruim 5,4 miljoen inwoners, zijn 6 gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. Maar heel groot zijn deze gemeenten ook weer niet: 4 schommelen rond de 110.000 inwoners; 2 rond de 160.000 inwoners. In deze vier gebieden bevinden zich 12 concernbioscopen. Zeven ervan, waarvan 2 in dezelfde gemeente, bevinden zich in een gemeente met meer dan 100.000 inwoners.

Dit geeft aan dat concernbioscopen niet per se in een grote urbane omgeving hoeven te zitten om rendabel te zijn.

Opvallend is dat Nederlands grootste concern Pathé slechts 1 bioscoop heeft in deze 4 gebieden terwijl de derde in rangorde Vue er 8 heeft. Dat komt niet alleen door de voorlopers van Vue Nederland want sinds het bestaan van Vue Nederland als zodanig zijn er in deze vier gebieden ook 4 nieuwe Vue-bioscopen bijgekomen. Zij zien potentie.

V. BEZOEK

In de drie hier beschreven oostelijke gebieden vindt weliswaar geen bevolkingskrimp plaats sinds 2017, **de gebieden blijven wel achter in groei**. Terwijl de Nederlandse bevolking in deze periode, januari 2017 – januari 2023, groeide met 4,25 procent, groeide de bevolking in Parkstad Limburg met 0,5 procent, in Twente met 1,85 procent en in de Veenkoloniën met 1,66 procent. **Alleen in de Bijbelgordel was de bevolkingsgroei met 4,67 procent hoger dan in Nederland.**

1. Bezoek in vergelijking met Nederland.

Het filmbezoek in de vier regio's valt tegen. Zowel per inwoner als per zaal blijven de bezoekersaantallen in de vier onderscheiden regio's achter bij het Nederlandse resultaat. Dat geldt zowel pre-corona als post-corona en ook in 2023 alleen. Er is één uitzondering: in de voormalige Mijnstreek was het gemiddelde bezoek per inwoner pre-corona boven het landelijk gemiddelde. Zie hiervoor grafiek 5.

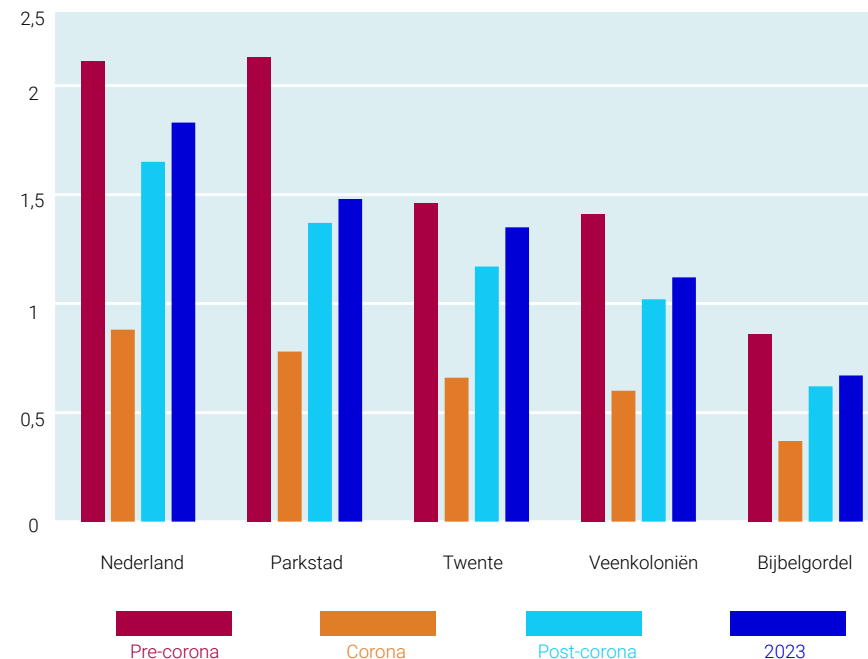
In de grafiek is rekening gehouden met bevolkingsgroei in Nederland en de onderscheiden gebieden. Door 2023 er uit te lichten is duidelijker de post-corona lijn omhoog zichtbaar.

2. Bezoekverdeling.

Op het eerste gezicht lijken deze bezoekresultaten een somber beeld te schetsen maar dat is te relativiseren. Hetzelfde geldt namelijk ook voor het grootste deel van de rest van Nederland. Het hangt erg af van de insteek, van te maken gebiedsafbakeningen binnen Nederland.

In de 15 grootste steden (tevens gemeenten) van Nederland waarvan het rijtje begint met Amsterdam en dat eindigt met Enschede woont 26 procent van de Nederlandse bevolking.² Uit dit rijtje steden is Apeldoorn onderdeel van de Bijbelgordel en Enschede maakt deel uit van Twente. De overige 13 steden vallen buiten de hier bekeken regio's.

Grafiek 5. Bezoek per inwoner pre-corona (2017-2019); corona (2020-2021); post-corona (2022-2023) en 2023 apart.

Deze top 15 steden, zij het vanuit inwoners, zij het vanuit bezoek gezien, genereert tussen 53 en 56 procent van het totale Nederlandse filmbezoek. Dat is ongeveer pre-, post- en tijdens corona zo. Anders geformuleerd: Terwijl het bezoek per inwoner in Nederland pre-corona 2,1 was, een jaren daarvoor niet gehaald gemiddelde, was dat bezoek per inwoner in de 15 grootste steden 4,3 per inwoner. Buiten deze 15 grootste steden, in overig Nederland, was dat 1,3 filmbezoek per jaar per inwoner.

Uiteraard geldt dat hoe langer de lijst van steden wordt des te lager het bezoek per inwoner van buiten die (grote) steden.³ Dat geldt eigenlijk pas na de top 50. Zo halen **de 50 grootste steden voor wat betreft filmbezoek - ook dit zijn bijna allemaal zelfstandige gemeenten - 87 procent van al het filmbezoek.**⁴ In die steden woont 43,8 procent van de Nederlandse bevolking. Per inwoner is daar het bezoek per jaar (2019) nog altijd 4,25. Dat scheelt weinig met de top 15.

Figuur 2. Filmbezoeksteden Top 50. Gele bezoektopsteden bevinden zich in Veenkoloniën, Twente, Parkstad Limburg of Bijbelgordel. Blauwe stip is een gemeente in de bezoek top 50 maar buiten de top 50 qua inwoners.

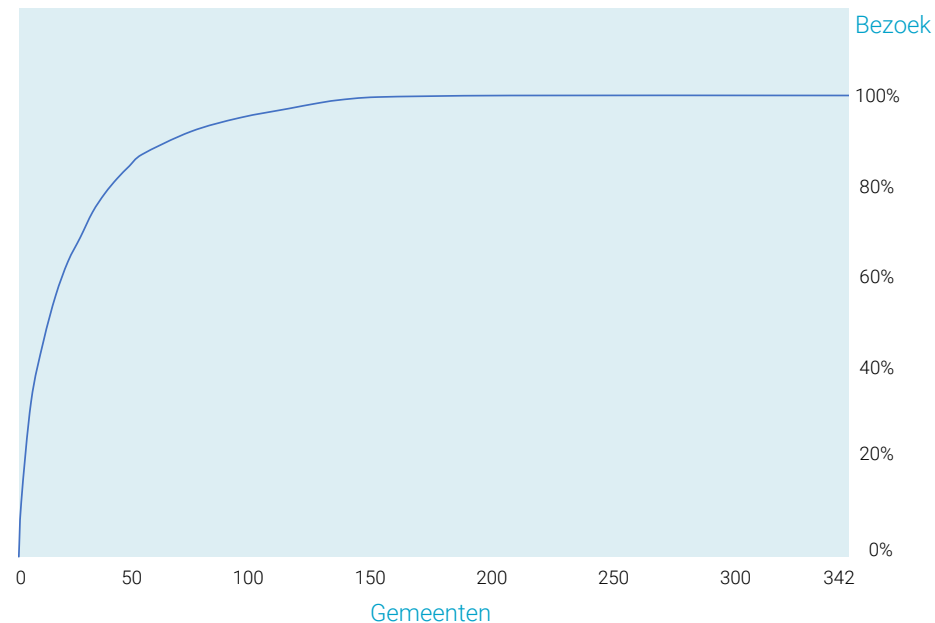
De 293 NVBF-leden zijn verspreid over in totaal 146 gemeenten. Dat is gemiddeld twee leden per gemeente. Dit is uiteraard niet gelijkmatig verspreid. Alleen in Amsterdam al vertonen 22 NVBF-leden. In totaal wonen in deze 146 gemeenten 12.427.736 mensen, stand januari 2023. In 196 andere gemeenten is geen NVBF-vertoner.

De bijna 100 NVBF-gemeenten die niet in de bezoek Top 50 staan hebben 10 miljoen inwoners en genereren samen 4.877.000 bezoeken. Dat was 0,49 bezoek per inwoner per jaar in 2019, negen keer zo weinig als de top 15 of 50. Het kan natuurlijk zijn dat (een deel van) deze inwoners in een andere gemeente naar de film gaat. Aanbod, kwaliteit, logistiek, financiën, marketing en nog veel meer, kunnen daar invloed op uitoefenen. Maar het hoeft niet, in principe kunnen ze ook in hun eigen gemeente naar de film.

In nog eens 54 gemeenten zijn filmhuizen actief die geen lid zijn van de NVBF.⁵ In 18 van die gemeenten is een of meerdere filmhuizen geen lid van de NVBF maar wel lid van de belangenorganisatie van klein filmtheaters en filmhuizen, de VVF. In grafiek 6 is het eerste deel van het staartje, grofweg het deel tussen 150 en 200 gemeenten, de bijdrage in het Nederlandse filmbezoek van deze filmhuizen. Ruim 99 procent van het filmbezoek in Nederland is daarvoor al bereikt.

De 54 gemeenten met alleen een filmhuis hebben 1.690.646 inwoners. In totaal konden in 2023 van de 17.811.291 inwoners van Nederland er 14.118.382 in de eigen gemeente naar de film. Anders geformuleerd: in 142 Nederlandse gemeenten, dat is **41,5 procent van de Nederlandse gemeenten, is geen filmvertoner.**

Grafiek 6. Aantal gemeenten in Nederland en percentage filmbezoek, cumulatief

Zoals al licht aangestipt, de bezoek Top 50 steden zijn niet allemaal top 50 gemeenten qua inwoneraantal. 13 van de gemeenten die in de bezoektopy 50 staan behoren zelf niet tot de top 50 van grootste gemeenten. De grootste van deze 13 gemeenten heeft ongeveer 75.000 inwoners, de kleinste bijna 43.000. Gemiddeld gaat het om 61.500 mensen. 4,49 procent van de Nederlandse bevolking woont in deze 13 gemeenten. Het gemiddelde bezoek is er 3,96 per inwoner. De andere 37 gemeenten van de bezoektopy 50 hebben gemiddeld 194.000 inwoners variërend van 82.000 tot 918.000 inwoners.

Alleen een hoog inwonertal van een gemeente is dus niet doorslaggevend om veel filmbezoek te genereren.

3. Inzoomen: gemeentelijke vertoning.

In Twente waar bijna overal een filmvertoner is, zeker door de spreiding via vele kleine vertoners, wonen weinig mensen in een gemeente zonder filmvertoner. Daarom is er weinig verschil voor Twente tussen grafiek 5 over alle bezoek in de regio en grafiek 7 over bezoek in alleen gemeenten met filmvertoning in die regio.

In Parkstad Limburg daarentegen wonen juist veel mensen in een gemeente zonder een filmvertoner. Voor het verschil tussen de twee grafieken 5 en 7 inzake de stijging van het bezoek per inwoner in Parkstad Limburg, is stedelijkheid (ook al is deze redelijk beperkt of relatief) een belangrijke verklaring. Ook in de Veenkoloniën speelt dat min of meer. **In deze gebieden zijn de inwoneraantallen van de diverse gemeenten meer bepalend voor het verschil in bezoek** terwijl in Twente eigen initiatief de doorslag geeft.

Ook in de Bijbelgordel is het aantal inwoners meer bepalend. Ook daar verdubbelt het bezoek per inwoner als alleen gelet wordt op gemeenten met een filmvertoner en niet alleen naar de hele regio wordt gekeken.

In 7 van deze Bijbelgordelgemeenten met in totaal 9 filmvertoners verkreeg de SGP tijdens de laatste Tweede Kamerverkiezingen tussen 10 en 23 procent, gemiddeld 15 1/4 procent, van de uitgebrachte stemmen. **Stemgedrag dan wel religieuze overtuiging lijken hier geen of weinig invloed op het filmbezoek te hebben.**

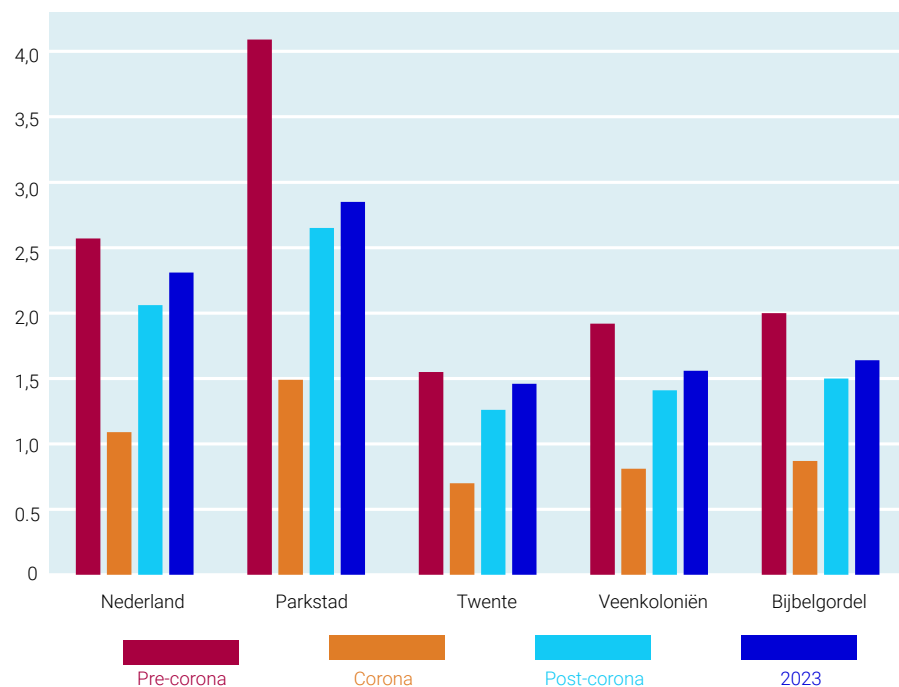
De steden met concernvertoners in de drie oostelijke regio's hebben allemaal een plek in de bezoek top 50. Waar geen concern aanwezig is, is dat niet het geval.

Parkstad Limburg heeft één gemeente in de bezoek top 50. Kerkrade stond in 2019 op plek 21. **Bijna 90 procent van het filmbezoek in Parkstad Limburg vond in 2023 in Kerkrade plaats.**

Ook Twente heeft één gemeente in de bezoek top 50. Enschede staat al jaren in deze top 50. In 2019 bezette Enschede de 15e plaats. **Ruim 70 procent van het filmbezoek in Twente in 2023 vond in Enschede plaats bij de concerns ter plaatse.** Dat is maar net boven het landelijk gemiddelde van de concernvertoners. Van de filmtheater/filmhuisvertoning in Twente vond de helft in Enschede plaats.

De Veenkoloniën kent drie gemeenten met een bezoek top 50 notering en een concernvertoner. In 2019 stond Hogeveen op nummer 49, Emmen op nummer 48 en Hogeveen op 43. **Ook in deze regio vindt 90 procent van het filmbezoek bij een concern plaats.**

Grafiek 7. Bezoek per inwoner in gemeente met filmvertoning: pre-corona (2017-2019); corona (2020-2021); post-corona (2022-2023) en 2023 apart.

Acht gemeenten in de Bijbelgordel bevinden zich in de bezoek top 50 van 2019, weliswaar in de onderste helft. Dat gaat respectievelijk om de plaatsen 24, 29, 32, 34, 37, 39, 47 en 49. Nummer 49 Hoogeveen is vanwege de overlap met de Veenkoloniën ook daar aanwezig. In de Bijbelgordel zijn het niet allemaal concernvertoners die in de top 50 staan. Dat zijn er slechts 5. En die staan op 49, 47, 32, 29 en 24. **Samen halen deze concerns hier 66 procent van het totale filmbezoek.** Dat is ongeveer conform het landelijk gemiddelde.

4. Inzoomen: filmhuisvertoning.

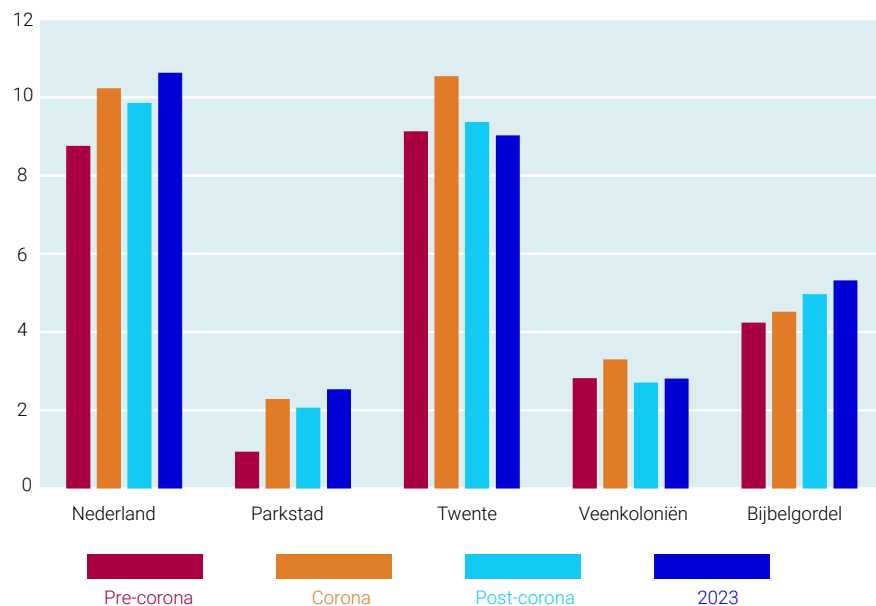
Het wisselt een beetje per jaar maar in het algemeen is **90 procent van alle concernbioscopen gevestigd in een bezoek top 50 stad.** Voor Pathé geldt dat al hun bioscopen in zo'n stad opereren. Oorzaak of gevolg, in ieder geval scheidt aanbod vraag.

Ook de grote filmtheaters zijn in het algemeen gevestigd in deze bezoek top 50 steden. Ook hier geldt dat slechts 10 procent niet in een bezoek top 50 stad is gevestigd. Gemiddeld hebben deze bezoek top 50 steden 3 verschillende vertoners, interne vertoners niet meegerekend.

De concerns zorgen weliswaar voor de meeste bezoekers in de drie oostelijke gebieden en in de Bijbelgordel maar dat is dan wel zeer sterk beperkt tot de grotere steden in die gebieden. **Onafhankelijke bioscopen en met name kleine filmtheaters en filmhuizen nemen hun verantwoordelijkheid voor de Nederlandse filmvertoning buiten de bezoek top 50 steden.** Voor de toegankelijkheid van filmvertoning in die andere 150 gemeenten met filmvertoning zijn zij de aangewezen partij. Twee derde van de onafhankelijke bioscopen, 79 procent van de kleine filmtheaters en 75 procent van de filmhuizen is gevestigd buiten deze bezoek top 50 steden.

Grafiek 8. Percentage bezoek aan filmhuis en filmtheater van het totale bezoek.

Grote vertoners zijn nodig voor massa en kleinere voor diversiteit en voor de minder bebouwde gebieden of dunner bevolkte gemeenten.⁶

Terwijl landelijk het aandeel van de filmtheaters en filmhuizen pre-corona en in 2023 8 ¾ respectievelijk ruim 10 ½ procent van het totale filmbezoek bedroeg, bleef dat aandeel in Parkstad en de Veenkoloniën flink achter. Ook in de Bijbelgordel is dat, weliswaar wat minder, het geval.

Daar waar normaal gesproken het onafhankelijke bioscoopsegment en de kleinere filmtheaters en filmhuizen actief zijn blijft ook dat in een aantal gebieden dus achterwege.

Zelfs als het aantal inwoners van Parkstad Limburg en van de Veenkoloniën opgeteld wordt, dan is het inwoneraantal iets boven dat van Twente, dan nog worden landelijke cijfers niet gehaald. **Het is hier geen kwestie van massa.** Ook inkomen is hier geen verklarende factor.

Het ontbreken van aanbod lijkt de enige verklaring. Er zijn minder filmtheaters en filmhuizen. In Twente waar dat niet zo is, is het aandeel navenant de landelijke percentages.

VII. TOT SLOT

1. Samenvatting.

In de hier bekeken gebieden in het Oosten van Nederland die afhankelijk van het perspectief als 'perifeer' of gewoon als een specifieke regio met een specifieke historie te boek staan is er geen of amper sprake van achterstand in filmvertoningscapaciteit. Wel ontbreekt het aan diversiteit.

Opvallend genoeg zijn concernbioscopen er ruim aanwezig maar laten de filmtheaters en filmhuizen, met uitzondering van die in Twente in het geval van de filmhuizen, verstek gaan. Diversiteit binnen de filmvertoning ontbreekt zo in deze gebieden.

In de Bijbelgordel blijft filmvertoning over de volle breedte achter. Een relatie met stemgedrag is hierbij niet gevonden. De term 'Bijbel' in deze context blijven gebruiken lijkt dan ook weinig relevant. Dit een specifieke regio noemen wellicht ook.⁸

Nog meer dan landelijk vindt het filmbezoek in twee oostelijke regio's vooral plaats bij de ruim aanwezige concerns. In de Bijbelgordel ligt het bezoekaandeel van de concerns ongeveer op gelijke hoogte met het Nederlands gemiddelde. Filmvertoning is in deze gebieden niet aan (groot) stedelijkheid gebonden maar enige massa trekt wel concerns.

Onafhankelijke bioscopen en met name kleine filmtheaters en filmhuizen nemen hun verantwoordelijkheid voor de Nederlandse filmvertoning buiten de bezoek top 50 steden en voor de diversiteit aldaar. Maar in deze contreien ontbreekt het nog wel eens aan kleinere lokale vertoners. Grote vertoners zijn nodig voor massa, kleine voor diversiteit en spreiding.

Dit laatste is geen nieuwe inzicht. Waar het om gaat is te tonen dat 'achterstand' of 'achterstandsgebied' en 'perifeer' enige nuance kunnen gebruiken. Tevens geldt dat wanneer een gebied afgebakend wordt, ook zoals hier een niet perifeer gebied zoals de 'Bijbelgordel', er altijd iets te vinden is en aan te merken is in vergelijking met een Nederlands gemiddelde. Afbakening op zich is al de dooddoener.

Tegelijkertijd wordt nogmaals helder dat diversiteit staat of valt met de aanwezige infrastructuur. Ook is de vraag te stellen waar die infrastructuur uit dient te bestaan. Kunnen concerns die rol vervullen in grotere steden en kleine filmtheaters in kleinere gemeenten waarbij iedereen een mix maakt van diverse films?

2. Landelijk inzicht.

Voorgaande is een bevestiging, niet geheel toevallig, op een deelgebied, van hetgeen de Raad voor Cultuur onlangs stelde in 'Toegang tot cultuur. Op weg naar een nieuw bestel in 2029': "...cultuur is op dit moment niet voor iedereen in Nederland toegankelijk genoeg. Het maakt uit waar je woont of je gemakkelijk naar een voorstelling kunt gaan, een museum kunt bezoeken of zelf aan cultuur kunt doen...." En dat, schetst de Raad voor Cultuur, is een probleem. Tegelijkertijd is er ook de harde realiteit, aldus de Raad, dat niet overal alles kan zijn.

Hopelijk is de spreiding, de kleinschaligheid, die de Raad voorstaat gelijk aan die van de oorden waar de filmhuizen opereren en gaat het niet om een soort hub waar inwoners uit de (verre) omgeving zich op kunnen richten. Dan creëer je, in het klein, opnieuw randsteden. De concernbioscopen zijn in hun segment nu al een soort hub, weliswaar niet als springplank maar als een centrum van aandacht. De huidige realiteit met al de andere vertoners laat zien dat filmspreiding juist ook erg ver kan gaan.

Het gaat in 'Toegang tot cultuur' over het gehele culturele stelsel. Dat varieert van een (landelijke) basisinfrastructuur tot kleine filmhuizen. Voor filmvertoning is spreiding eenvoudiger realiseerbaar dan voor museale collecties of grootschalige opvoeringen. Ook al is 100 procent bereik niet realistisch, het huidige bereik is nog wel te optimaliseren. Een grote rol ziet de Raad voor Cultuur hierin voor de overheid of eigenlijk de diverse overheden. De overheid als sturende kracht van het geheel. [Succesvol hiervoor zijn vaak initiatieven van onderaf die op een bepaald moment behoefte hebben aan flexibele overheden, niet alleen als financier maar zeker ook als regisseur of uitvoerend producent.](#)

Ook in het Beleidsplan 2025-2028 van het Nederlands Filmfonds komt de problematiek van spreiding naar voren. In dit beleidsplan gaat het niet zo zeer over vertoners maar in een overzicht, zie figuur 3, is daar wel wat van te zien.⁷ Deze kaart van Nederland toont een deel van het brede werkerrein van het Filmfonds van maken (talent) en stimuleren (educatie) tot vertoning (festivals). In een oogopslag is duidelijk dat in twee provincies een deel van het werkerrein van het Filmfonds nog blanco is. Eigenlijk gaat het om een schuine band van Noordwest-Nederland naar Midden / Oost-Nederland met Flevoland en Overijssel als centrale provincies.

Daar zijn geen organisaties die het Filmfonds actief structureel ondersteunt. Is het de taak van het Filmfonds om daar actief te stimuleren, is in die gebieden gebrek aan goede initiatieven die ondersteuning waard zijn of is wellicht daar alles al goed

geregeld en is er geen verdere landelijke ondersteuning meer nodig? Ook hier geldt dat een wisselwerking tussen stimulering en (beginnende) initiatieven vruchten afwerpt.

Figuur 3. Door het Nederlands Filmfonds gesteunde filmactiviteiten.

Nogmaals de Raad voor Cultuur: "De rijksoverheid moet er meer aan bijdragen dat overal in Nederland een bloeiend cultureel leven bestaat. Nu verschilt per regio te veel welke culturele voorzieningen – zoals een museum, theater of muziekschool – er zijn en welke mogelijkheden er zijn om cultuur te bezoeken of zelf aan cultuur te doen. Het maakt te veel uit waar je woont, of je je talent kunt ontdekken en ontwikkelen, of herkenbare verhalen verteld worden. De rijksoverheid investeert namelijk vooral op plekken waar het culturele landschap al sterk is. De sterke regio's worden steeds sterker, terwijl op andere plekken de kansen en voorzieningen juist afnemen. Er wordt ook onvoldoende rekening gehouden met culturele verschillen tussen regio's. We willen dus dat er meer aandacht komt voor alle regio's. Niet omdat we vinden dat overal hetzelfde te doen of te zien zou moeten zijn. Dat kan en hoeft niet. Wel omdat cultuur voor iedereen in Nederland

bereikbaar en nabij moet zijn. En we willen dat de overheid als ze cultuur financiert, meer rekening houdt met waar binnen een regio behoefte aan is, hoe makers en culturele organisaties geworteld zijn in de regio waar ze gevestigd zijn, en hoe ze daar samenwerken."

Een lange quote maar van belang omdat het niet alleen om spreiding gaat maar ook om identiteit. Dat is niet nieuw maar wel nog steeds onverminderd relevant. Er wordt al sinds jaar en dag voor gepleit, zie bijvoorbeeld op www.filmkenniscentrum.nl de reeks 'Film in Overijssel' waarvan de eerste uit 2010 stamt.

Het rapport van de Raad voor Cultuur is een prima stuk qua denkrichting. Het is naar eigen zeggen echter ook nadrukkelijk een discussiestuk voor een periode die pas over 5 jaar begint. Tegen die tijd is er al weer heel veel water door de IJssel gegaan. Een aantal thema's uit het rapport zoals brede deelname, nabijheid en aandacht voor minder stedelijke gebieden liggen al enkele decennia op tafel en de vraag is hoe lang te wachten en wat er in de tussentijd gebeurt. [Een deel van het antwoord kwam tijdens de opmaak van dit stuk: In het advies van de Raad voor Cultuur over de Culturele basisinfrastructuur en de toezeggingen van de rijkscultuurfondsen blijkt meer aandacht voor Overijssel tijdens de komende cultuurperiode.](#)

'Morgen wacht niet', de beleidsnota van de provincie Overijssel over het cultuur- en erfgoedbeleid voor de periode 2025-2028, gaat over perspectief. Dat betekent nu beginnen maar ook de toekomst tegemoet treden in en met een stabiele omgeving. "Het belangrijkste uitgangspunt ... is de ambitie dat iedere inwoner van Overijssel, ongeacht woonplek of portemonnee, moet kunnen genieten van en deelnemen aan cultuur." aldus deze nota. "De jaren 2025-2028 staan in het teken van de aanloop naar het nieuwe cultuurbestel in 2029."

[Iedereen kijkt vooruit. De neuzen dezelfde kant op ook. De sprong naar 2029 is geen sprong in het ongewisse en ook geen nog aan te leggen pad. De weg er naar toe is al geplaveid door ruim 200 filmhuizen en filmtheaters. Het zijn allemaal van oorsprong initiatieven vanuit onderop, initiatieven van liefhebbers en doorzetters.](#)

[Buiten de succesgebieden gebeurt dit door de buitenbeentjes, met goede bedoelingen, vaak bij gebrek aan beter en ook nog met resultaat. Wat zij doen is veel meer dan pleisters plakken. Dit is het creëren van een nieuwe infrastructuur.](#)

[De denk- en discussiefase is daar al gepasseerd. Dat betekent niet dat de \(wijde\) omgeving ook stabiel is. Daarom is het juist voor hen tijd voor boter bij de vis. Vergeef het ongeduld. Ook in dit proces zijn we toe aan een bestendinging, een die langere tijd doorloopt.](#)

3. Noten.

- ¹ In Borne werd het filmhuis in 2023 een filmtheater. In Enschede opende in december 2022 een concernbioscoop; in november 2023 sloot daar een concernbioscoop.
- ² De 15 grootste steden vanuit het filmbezoek gezien komen ongeveer overeen met de top 15 steden naar inwoners gemeten. Apeldoorn valt wel voor wat betreft inwoners in de top 15 maar niet voor wat betreft filmbezoek. Die gemeente schommelt rond plek 30. Enschede schommelt van 2017 tot 2023 tussen plek 14 en 16 voor wat betreft bezoek waarmee het wisselt of Enschede in of buiten de top 15 valt.
- ³ De Bioscoopmonitor 2023 van de NVPI onderschrijft dit. Daar wordt geconcludeerd "...hoe stedelijker het gebied, hoe hoger het bereik en de bezoekfrequentie....Sinds 2021 steeg het bereik echter wel het meest in de matig stedelijke gebieden." Een andere conclusie uit het rapport: "Over het algemeen is een bioscoopbezoek populairder bij mensen met een relatief hoog inkomen dan bij mensen met een laag inkomen." Ook is de bioscoop- en filmtheaterbezoeker vaker hoog opgeleid aldus deze bioscoopmonitor en stelt men: "In vergelijking tot het totale bereik ligt het bereik van Nederlandse films relatief hoger in matig-, weinig- en niet-stedelijke gebieden. Bioscopen en filmtheaters buiten de steden spelen dus een belangrijke rol in het succes van Nederlandse films." Ook zijn de bezoekers van de Nederlandse film minder vaak hoog opgeleid, aldus dit rapport.
- ⁴ De top 50 bezoek steden is een redelijk vaste club, er is weinig verloop. Zo kwam in 2018 Purmerend erbij, in 2019 Vlaardingen en in 2022 Assen terwijl Schagen en Hoogeveen verdwenen uit de top 50. Eigenlijk is er in de onderste regionen jaarlijks een beperkte stoelendans met 1 of 2 plekken die een nieuwkomer of terugkeerder verwelkomen.
- ⁵ Het aantal gemeenten waar (kleinere) filmhuizen actief zijn lijkt nog al eens te wisselen. Dat ligt niet zo zeer aan de vertoners maar sinds jaar en dag fuseren met name kleinere gemeenten regelmatig tot een nieuwe gemeente met meestal meerdere dorpen of kernen. Daarmee verandert ook het aantal gemeenten en het aantal inwoners per gemeente maar niet de vertoningssituatie ter plekke.
- ⁶ Het Nostradamus Report uit 2024 constateert dat zowel de bezoeker als de vertoner steeds minder waarde hecht aan het onderscheid tussen mainstream en arthouse film. De programmering laat dat zien. Vanwege de hoge mate van overlap in programma tussen bioscopen en grote filmtheaters in de grotere top 50 steden, zie 'Film in Overijssel VI', zijn deze filmtheaters in hun regio dan ook van een ander belang dan de vertoners buiten deze gebieden. Tegelijkertijd wordt in de Bioscoopmonitor 2023 het belang van de bioscopen en filmtheaters in minder stedelijke regio's hoog geacht met name voor de spreiding van de Nederlandse film. Daarbij gaat het om onafhankelijke bioscopen en kleine filmtheaters (en filmhuizen). Zij zijn degene die daar vertonen. Tevens meldt de Bioscoopmonitor in dit verband: "... dat er in 2023 weer relatief meer ... mensen uit minder stedelijke gebieden naar de bioscoop gingen." De animo is er dus, ook volgens dit rapport, wel degelijk.
- ⁷ Het kaartje is ietwat aangepast. Het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden is uit het kaartje weggelaten om de nadruk op de provincies te versterken.

- ⁸ Dat doen we ook niet met de 'Green Belt', een aaneengesloten strook tussen Haarlem en Nijmegen met veel groen-progressieve stemmers en veel hoger opgeleiden.

4. Contact.

Filmkenniscentrum

Dick Smits
06-44872033
info@filmkenniscentrum.nl
www.filmkenniscentrum.nl

Teruglezen

Zie www.filmkenniscentrum.nl voor downloads van 'Film in Overijssel' I t/m VIII of 'Kleinschalige Filmvertoning' I en II

5. Dank/Verantwoording.

Dank aan de Provincie Overijssel voor de financiële en morele steun, en aan Stichting Jan Nijland voor de eervolle toekenning van het Zilveren Roosje. Dank aan alle dataverzamelaars zoals het CBS, de NVBF, gemeenten, provincies en vele anderen voor de toegankelijkheid en openbaarheid van hun data.

Bronnen foto's:

Cover	<i>Toen we van de Duitsers verloren</i> , Guido van Driel, September Film
pg. 2	<i>Neem me mee</i> , Will Koopman, Dutch FilmWorks
pg. 5	<i>Hotel Mokum</i> , Yannesh Meijman, Gusto Entertainment
pg. 9	<i>Gerlach</i> , Aliona van der Horst, Luuk Bouwman, Cinema Delicatessen
pg. 11	<i>De terugreis</i> , Jelle de Jonge, Dutch FilmWorks
pg. 13	<i>Hardcore never dies</i> , Jim Taihuttu, The Searchers
pg. 14/15	<i>De vuurlinie</i> , Roel Reiné, Dutch FilmWorks
pg. 16	<i>De bezette stad</i> , Steve McQueen, September Film
pg. 23	<i>De Dans van Natasja</i> , Jos Stelling, Paradiso Films
pg. 29	<i>Melk</i> , Stefanie Kolk, Gusto Entertainment
pg. 33	<i>Eddy's oorlog</i> , Joost van der Valk, Zeppers Film
pg. 35	<i>Als de nacht maar niet valt</i> , Marc Schmidt, Cinema Delicatessen
pg. 43	Foto: Sandra van Dulmen

© Filmkenniscentrum 2024

FILM
Kennis
centrum

Mede mogelijk gemaakt door

provincie **Overijssel**

FILM IN OVERIJSEL VIII

Filmkenniscentrum 2024

FILM
Kennis
centrum

VOERMANSTRAAT